

Федосова О.В.

*головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ У РОЗСЛІДУВАННІ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Ефективність розслідування корисливо-насильницьких злочинів багато в чому залежить від розробки їх криміналістичної класифікації. Серед наукової спільноти загальноприйнятим є твердження про те, що наукова класифікація допомагає розкрити сутність досліджуваних об'єктів, повніше і точніше виділити й оцінити їхні властивості, зв'язки і відносини, сприяє систематизації знань, понятійного апарату, служить базою для подальшої розробки теорій і положень у тій чи іншій науковій галузі. Класифікацією злочинів займаються різні науки, об'єктом яких є злочинні діяння, серед них: кримінальне право, кримінологія, юридична психологія і криміналістика. При цьому кожна з них здійснює класифікацію злочинів, що відповідає цілям і завданням цієї науки.

Однією з головних ознак, яка характеризує криміналістичну класифікацію злочинів, є її цільове призначення. Вона є своєрідним методом наукового пізнання, засобом поглибленого вивчення об'єкта, створює умови для реалізації інших методів криміналістичного дослідження, має безпосередній вихід на практичну діяльність органів досудового слідства, створює передумови ефективної діяльності щодо виявлення та розслідування злочинів. На думку В. Ю. Шепітька, «виявлення та розслідування злочинів передбачають з'ясування їх сутності, місця в системі кримінальних правопорушень та визначення їх взаємозв'язків. Запропонування криміналістичної класифікації злочинів сприяє формуванню їх криміналістичних характеристик та розробці окремих криміналістичних методик» [1, с. 408].

Криміналістична класифікація злочинів в енциклопідичному словнику з криміналістики визначається як систематизація злочинів за кримінально значущими підставами, які сприяють формуванню криміналістичних характеристик злочинів і розробці окремих криміналістичних методик; базується на кримінально-правовій класифікації і вважає за необхідне враховувати спосіб вчинення і приховування злочину, особу злочинця і потерпілого, місце вчинення злочину та інші чинники» [2, с. 119].

Слушною є точка зору науковців (О. М. Васильєв, М. П. Яблоков, В. О. Образцов, В. А. Журавель), що без логічно обґрунтованої криміналістичної класифікації злочинів побудувати систему окремих криміналістичних методик неможливо. Оскільки одним з елементів методики розслідування злочинів є їх криміналістична класифікація, вважаємо за доцільне розглянути погляди науковців та висловити свою думку щодо її значення для розслідування корисливо-насильницьких злочинів.

Проблеми класифікації злочинів у криміналістиці були предметом досить ґрунтовних наукових досліджень. Серед перших з них слід назвати праці Р. С. Белкіна і А. І. Вінберга. У свою чергу вагомий внесок у формування і розвиток криміналістичної теорії класифікації зробили О. М. Васильєв, І. О. Возгрін, І. Ф. Герасімов, В. А. Журавель, О. Н. Колісниченко А.Ф. Облаков, В. О. Образцов, В. Д. Пчолкін, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур, М. П. Яблоков та інші вчені. Але слід зазначити, що визначення сутності криміналістичної класифікації злочинів ще залишається дискусійним.

Результати аналізу поглядів науковців свідчать про те, що існує широкий спектр думок щодо цієї проблеми. Ще у семидесятих роках минулого століття досліджували цю категорію О. Н. Колісниченко [3, с. 20–21] і І. О. Возгрін [4, с. 43], які визначали криміналістичну класифікацію злочинів як елемент криміналістичної характеристики злочинів.

Криміналістичну класифікацію розглядали й інші вчені, але не як елемент, а як підставу криміналістичної характеристики і побудови системи окремих криміналістичних методик. Довгий час учені-криміналісти виходили лише з

кримінально-правової класифікації, але звернули увагу, що на жаль, така класифікація не завжди відповідним чином відбиває проблеми криміналістичної теорії і слідчої практики. Криміналістична класифікація, тісно пов'язана з кримінально-правовою, сприяє цілеспрямованості розроблювальних з її урахуванням методик розслідування, що значною мірою відповідає потребам слідчої практики [5, с. 486].

Важливий внесок у розробку криміналістичної класифікації злочинів зробив професор І. Ф. Герасимов, який зазначив, що методики розслідування можуть і повинні розроблятися не лише по кримінально-правових складах злочинів (видова класифікація), але і для груп злочинів, об'єднаних у методичних цілях на основі якоїсь криміналістичної ознаки (наприклад, за способом вчинення або приховування злочину, за особливостями особи тощо). Для поділу на групи він рекомендує використовувати не тільки кримінально-правові ознаки злочинів, але й інші, у більшій мірі криміналістичні ознаки, що надасть можливість розробляти більш точні й ефективні методики розслідування. І. Ф. Герасимов запропонував класифікацію: а) за видами злочинів (у її основі лежить Кримінальний кодекс); б) внутрішньовидову; в) міжвидову. Базова роль належить видовій, а внутрішньовидова і міжвидова криміналістичні класифікації можуть бути складовою частиною видової [6, с. 333–334]. Це твердження І.Ф. Герасимова є актуальним в сучасних умовах і, на нашу думку, має пряме відношення до криміналістичної класифікації корисливо-насильницьких злочинів, що розглядаються нами.

На певні підстави криміналістичної класифікації злочинів звернув увагу В. О. Образцов. Він зробив спробу розробити принципи криміналістичної класифікації злочинів, її об'єкти тощо і, звичайно ж, підстави класифікації злочинів. На його думку, підстави криміналістичної класифікації злочинів можуть бути представлені у вигляді системи, яка складається: а) з ознак, що мають криміналістичне і слідче значення та характеризують злочин; б) ознак інших систем, що перебувають зі злочинами в закономірному зв'язку,

в) обстановки вчинення злочинів і діяльності по їх виявленню і розслідуванню [7, с. 44 – 46].

Будувати криміналістичну класифікацію, поклавши в основу склад злочину, і відповідно елементи, пов'язані із суб'єктом злочину, об'єктом злочину, об'єктивною і суб'єктивною сторонами злочину запропонував Р. С. Белкін. Отже, побудову криміналістичної класифікацій злочинів він бачить у такий спосіб:

1. Класифікації злочинів пов'язаних із суб'єктом злочину, що вчинені: одноосібно і групою; вперше і повторно; особами, що перебувають в особливих відносинах з безпосереднім об'єктом посягання і не перебувають в таких відносинах; дорослими злочинцями і неповнолітніми; чоловіками і жінками (ця класифікація має обмежену сферу застосування і стосується тільки деяких «суто чоловічих» злочинів або злочинів, вчинення яких більш властиве жінкам).

2. Класифікації злочинів, що пов'язані з об'єктом злочину: за особою потерпілого; за характером безпосереднього предмета посягання; за місцем розташування безпосереднього предмета посягання (за місцем вчинення злочину); за способами і засобами охорони безпосереднього предмета посягання.

3. Класифікації злочинів, що пов'язані з об'єктивною стороною злочину: за способами вчинення злочину; за способами приховування злочину, якщо воно не входить як складова частина у спосіб вчинення злочину.

4. Класифікації злочинів, пов'язаних із суб'єктивною стороною злочину: вчинені із заздалегідь обдуманим умислом і умислом, що виник раптово [8, с. 326].

На основі аналізу вище перелічених думок науковців можна зробити висновок, що криміналістична класифікація є основою криміналістичної характеристики злочинів і розробки окремих криміналістичних методик. Оскільки основною функцією такої класифікації є значущість для побудови теоретичних і практичних рекомендацій, спрямованих на вирішення завдань з виявлення та розслідування злочинів, підстави класифікації мають відображувати перш за все суттєві у криміналістичному сенсі риси відповідної злочинної діяльності. Серед таких підстав науковці виділяють особливості

суб'єктів, способи вчинення і приховування злочинів, характер предмета посягання, обстановку, місце злочину, суб'єктивну сторону діяння, підслідність того чи іншого правоохоронного органу тощо.

Необхідно зазначити, що на даний час криміналістична класифікація корисливо-насильницьких злочинів знаходиться у стадії розробки. Крім об'єкту посягання вона враховує чинники, пов'язані зі специфікою злочинної корисливо-насильницької діяльності, появою нових способів вчинення та приховування даної категорії злочинів. Більшість таких злочинів переважно інтегруються в організованій злочинній діяльності, яка характеризується спільністю умислу її учасників, погодженістю способів, методів і засобів їх підготовки, вчинення та приховання.

Підсумовуючи викладене слід вказати на те, що криміналістична класифікація має значення як для науки так і для практичної діяльності, зокрема, підвищення рівня професіоналізму у протидії злочинності, а її розробка повинна здійснюватися на основі практики розслідування, з огляду на зміни в структурі злочинності, та способів їх вчинення.

Література:

1. Шепітько В. Ю. Вибрані твори / Избранные труды / Валерій Юрійович Шепітько. – Х. : Видавнича агенція «Апостіл», 2010. –576 с.
2. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / За ред. акад. НАН України В. Я. Тація. – Харків: Право, 2001. – 560 с.
3. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. - Харьков, 1976. - 30 с.
4. Возгрин И. А. Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. Часть I / И. А. Возгрин. – СПб. : ЮИ МВД России, 1992. – 100 с.
5. Яблоков Н. П. Криминалистическая классификация преступлений / Н. П. Яблоков // Криминалистика социалистических стран / Под ред. В. Я. Колдина. – М. : Юрид. лит., 1986. – С. 128—129.
6. Герасимов И. Ф. Общие положения методики расследования преступлений (Глава 26) // Криминалистика / Под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. - М.: Высшая школа, 1994. - С. 324–334.
7. Образцов В. А. Криминалистическая классификация преступлений. – Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1988.– 176 с.
8. Белкин Р. С. Курс криминалистики : В 3 т. Т. 3 : Криминалистические средства, приёмы и рекомендации / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – 480 с.